

PĀRDOMAS PAR PARĀDA SAISTĪBU NOILGUMU

INITA APŠENIECE, SIA "Zvērinātu advokātu birojs "CersJurkāns"",
zvērināta advokāte

Vai parāda saistību ietveršana debitora gada pārskatā pārtrauc noilgumu? Jaunākajā Senāta spriedumā paustas atziņas, kas rada vairākus jautājumus un pārdomas, piemēram, vai trīs gadu noilguma termiņš komercdarījumos vispār ir iespējams, ja debitors pareizi kārtu savu grāmatvedību un atbilstoši likuma prasībām sagatavo gada pārskatus?

LIETAS APSTĀKĻI

2021. gada 15. decembrī Senāts pieņēma spriedumu lietā SKC-177/2021, kurā atzina, ka kreditora saistību ietveršana parādnieka grāmatvedības dokumentos, tajā skaitā gada pārskatos, var tikt vērtēta kā kreditora prasības atzīšana Civillikuma (CL) 1906. panta izpratnē.

No Senāta sprieduma izriet, ka lietas pamatā ir bijis civiltiesisks strīds starp divām kapitālsabiedrībām (SIA). Viena no tām ir bijusi aizdevējs (kreditors), bet otra – aizņēmējs (debitors). Kreditors 2010. un 2011. gadā bija izsniedzis debitoram divus aizdevumus, no kuriem pēdējam galīgais atmaksas termiņš iestājās 2012. gadā.

Laika posmā no aizdevumu izsniegšanas brīža debitora 2011., 2012., 2015., 2016. un 2017. gada pārskatos bija tikusi iekļauta informācija par parādsaistībām pret kreditoru atlikušās aizdevumu pamatsummas un nesamaksāto procentu apmērā.

2017. gadā kreditors nosūtīja debitoram atgādinājumu par saistību izpildi. Savukārt 2018. gadā kreditors no aizdevuma līgumiem izrietošās prasījuma tiesības pret debitoru cedēja citai SIA (cesionāram),

kurš cēla prasību tiesā par parāda un lietošanas procentu piedziņu. Gan pirmās, gan apelācijas instances tiesas prasību noraidīja, jo atzina, ka prasījuma tiesībām pret debitoru ir iestājies Komerclikuma (KL) 406. pantā paredzētais trīs gadu noilgums. Tiesas ieskatā noilgums bija iestājies, jo trīs gadu periodā netika konstatēts noilguma pārtraukums (kreditora atgādinājums vai parāda atzīšana no debitora puses).

Būtiskākais cesionāra iebildums pret noilguma iestāšanos bija tas, ka debitors parāda saistību pret kreditoru bija iekļāvis savos gada pārskatos. Šāda rīcība esot uzskatāma par darbību, kas pārtrauc noilgumu saskaņā ar CL 1906. pantu, jo saistības iekļaušanai gada pārskatā nav tikai deklaratīva nozīme, lai izpildītu pienākumu pret valsti. Gada pārskatā iekļautās informācijas mērķis ir radīt patiesu priekšstatu par uzņēmuma finanšu posteņiem arī pret jebkuru trešo personu.

SENĀTA ATZIŅAS

Izskatot lietu saistībā ar cesionāra iesniegto kasācijas sūdzību, Senāts vērtēja tiesību jautājumu par CL 1906. panta tvērumu un rezultātā nosprieda, ka apelācijas instances tiesas spriedums ir atceļams, nododot lietu jaunai izskatīšanai.

” Senāts: saistības atzišana parādnieka grāmatvedības dokumentos, tostarp gada pārskatos, ir uzskatāma par darbību, kas Civillikuma izpratnē pārtrauc noilgumu

CL 1906. pantā ir noteikts, ka

§ *noilgums ir pārtraukts, ja tā tecējuma laikā parādnieks kaut kādā kārtā atzīst kreditora prasību.*

Vienlaikus likumā nav konkretizēts, kādā tieši veidā parādniekam parāds ir jāatzīst. Likumā atzīšanas formai īpašas prasības nav izvirzītas, norādot vien uz “prasības atzīšanu kaut kādā kārtā”. Senāts, skaidrojot CL 1906. panta saturu, atsaucās uz tiesību doktrīnā norādīto, ka kreditora prasījuma atzīšana var izpausties dažādās darbībās: parāda dzēšanas uzsākšanā, samaksājot daļu vai prasot pagarināt saistību izpildes termiņu; dokumentos vai izteikumos, no kuriem izriet, ka kreditoru prasījumi ir pamatoti.¹ Senāta ieskatā parāda atzīšana var notikt gan tiešā, gan netiešā veidā – ar tādu parādnieka rīcību, kas liecina, ka parādnieks atzīst savu saistību pret konkrēto kreditoru.

Pēc konkrētās lietas izskatīšanas Senāts atzina, ka saistības atzīšana parādnieka grāmatvedības dokumentos, tostarp gada pārskatos, ir uzskatāma par darbību, kas CL 1906. panta izpratnē pārtrauc noilgumu. To pamatojot, Senāts ir atsaucies uz likuma “Par grāmatvedību” 2. pantu (*redakcijas piezīme – spēkā līdz 2021. gada 31. decembrim*), atbilstoši kuram

§ *grāmatvedībā uzskatāmi atspoguļojami visi uzņēmuma saimnieciskie darījumi, kā arī katrs*

fakts vai notikums, kas rada pārmaiņas uzņēmuma mantas stāvoklī [...]. Grāmatvedību kārtot tā, lai grāmatvedības jautājumos kvalificēta trešā persona varētu gūt patiesu un skaidru priekšstatu par uzņēmuma finansiālo stāvokli [...]. Grāmatvedības sniegtajai informācijai jābūt patiesai, salīdzināmai, savlaicīgai, nozīmīgai, saprotamai un pilnīgai.

Turklāt no Ministru kabineta noteikumiem Nr. 775 “Gada pārskatu un konsolidēto gada pārskatu likuma piemērošanas noteikumi” un Gada pārskatu un konsolidēto gada pārskatu likuma (GPL) izriet, ka:

- parāda summas iekļaušana gada pārskata saistību postešos nozīmē to, ka pārskata iesniedzējs atzīst iegrāmatoto summu par atmaksājamu, respektīvi, apliecina parāda summas kā kreditora prasījuma atzīšanu;
- saistības atzīšana gada pārskatā ir vērsta ne tikai pret Valsts ieņēmumu dienestu, lai izpildītu normatīvajos aktos noteikto pienākumu iesniegt gada pārskatu, bet arī pret jebkuru personu, kurai ir tiesiska interese pārliecināties par attiecīgā uzņēmuma patieso finansiālo stāvokli, tostarp par atzītajām parāda saistībām.

Tādējādi jebkura trešā persona, tostarp kreditors, var paļauties uz gada pārskatā iekļautās informācijas patiesumu un pilnīgumu.

Tomēr vai situācija ir tik viennozīmīga?

PRASIJUMA TIESĪBU NOILGUMA BUTIBA

Noilgums līdzās izpildījumam (samaksai), ieskaitam, pārjaunojumam u. c. ir viens no saistību tiesību izbeigšanas veidiem. Atbilstoši CL 1893. pantam

§ *saistību tiesības izbeidzas, ja tiesīgā persona tās pienācīgi neizlieto likumā noteiktā noilguma termiņā.*

Saskaņā ar KL 406. pantu no komercdarījumiem izrietošie prasījumi noilgst triju gadu laikā. Juridiskajā literatūrā norādīts, ka noilguma institūts civiltiesībās ir veidots ar mērķi novērst ilgstošu nenoiteiktību mantiskajās attiecībās, radīt skaidrību par tiesībām un pienākumiem.² CL 1893. panta noteikumi ir ieviesti, lai liegtu izmantot subjektīvās tiesības to zuduma gadījumā, kā arī lai nostiprinātu principu – kas grib izlietot savas tiesības, tam par to pašam jā rūpējas, jo *vigilantibus scriptum est*³ jeb tiesības ir rakstītas

” CL regulējums primāri paredz aktīvu rīcību no kreditora puses, ja ne ceļot prasību tiesā, tad vismaz atgādinot parādniekam par saistību esamību un aicinot tās izpildīt

modrajiem. Kā atzīts tiesību doktrīnā – nevienam parādniekam nav pienākuma izpildīt saistību pat tad, ja ir neapšaubāmi pierādījumi par tās rašanos, apmēru un izpildes veidu, ja kreditors nav rīkojies likumā noteiktajā termiņā. Tas ir noteikts, lai nodrošinātu skaidrību un stabilitāti civiltiesiskajā apgrozībā, nodrošinot tiesību aizsardzību tikai ierobežotā laika posmā, turklāt saprātīgi ilgā.⁴

Tādējādi CL regulējums primāri paredz aktīvu rīcību no kreditora puses, ja ne ceļot prasību tiesā, tad vismaz atgādinot parādniekam par saistību esamību un aicinot tās izpildīt, lai nepieļautu prasījuma tiesību zaudēšanu. Kā atzinis Senāts 2020. gada 3. decembra spriedumā lietā SKC-12/2020, atgādināšana (aizrādīšana) nav iedomājama, neveicot noteiktas darbības, kas vērstas citas personas virzienā.

ANALIZEJAM DZILĀK!

Šīs lietas kontekstā nākamais rodas filozofiski tiesiskas dabas jautājums – ja pats kreditors tomēr nav veicis nekādas darbības prasījuma tiesību realizācijai, vai viņš ir tiesīgs uzskatīt, ka parādnieka gada pārskatos trīs gadu noilguma tecējuma periodā izdarītie ieraksti ir uzskatāmi par “kreditora prasības atzīšanu”, kas CL 1906. panta izpratnē ir pārtraukuši noilgumu?

Jāņem vērā: ja runa ir par tādu saistību kā aizdevums, par kura rašanos strīds nepastāv, tad komersantam šo trīs gadu periodā nav tiesiska pamata šādu saistību dzēst no savas grāmatvedības uzskaites un neņemt to vērā gada pārskatu sagatavošanā. Pretējs viedoklis

būtu pretrunā ar jau pieminētā GPL 13. pantu, kurš noteic, ka finanšu pārskatam jāsniedz patiens un skaidrs priekšstats par sabiedrības līdzekļiem (aktīviem), saistībām, finansiālo stāvokli un peļņu vai zaudējumiem.

Tas nozīmē, ka parādnieks saistību pret kreditoru varēs norakstīt, pamatojoties uz prasījuma tiesību noilgumu saskaņā ar KL 406. pantu, un neietvert to savā finanšu pārskatā tikai pēc trīs gadu noilguma perioda beigām. Proti, debitors saistību pret kreditoru iekļauj savos grāmatvedības dokumentos uzreiz pēc tās rašanās un attiecīgi to norāda arī gada pārskatā. Arī tad, kad iestājas saistības izpildes termiņš, saistības tiek ņemtas vērā gada pārskatu sagatavošanā līdz brīdim, kamēr tās tiek izpildītas, vai arī līdz brīdim, kamēr tām iestājas trīs gadu noilguma termiņš. Ja šajā trīs gadu termiņā kreditors neveic aktīvas darbības noilguma pārtraukšanai, tad pēc trīs gadu termiņa noteējuma debitors šo saistību var vienpusēji norakstīt. Turklāt tādā gadījumā parādniekam nerodas arī uzņēmumu ienākuma nodokļu sekas. Tas saistīts ar tiesiskā regulējuma izmaiņām Uzņēmumu ienākuma nodokļa likumā, kas stājās spēkā 2018. gada 1. janvārī.

Ja piekristu viedoklim, ka parāda saistību ietveršana gada pārskatā trīs gadu noilguma tecējuma periodā pārtrauc noilgumu, tad būtu jāsecina, ka noilgums šādām saistībām iestāsies sešu, nevis trīs gadu periodā. Proti, tā kā parāda saistību ietveršana gada pārskatā prasījuma tiesību noilguma trešajā gadā vēl tiktu uzskatīta par parāda atzīšanu CL 1906. panta izpratnē, tas nozīmētu, ka noilgums sāktu tecēt nevis ar brīdi, kad kreditoram radušās tiesības prasīt saistības izpildi, bet gan no dienas, kad parādnieks pēdējo reizi saistības ietvēris gada pārskatā. Šādā gadījumā

¹ K. Torgāns “Saistību tiesības. Otrais papildinātais izdevums”, Tiesu namu aģentūra, Rīga, 2018.

² K. Torgāns, A. Grūtups, K. Balodis “Latvijas Republikas Civillikuma komentāri. Saistību tiesības”, Mans īpašums, Rīga, 2000.

³ V. Bukovskis “Civilprocesa mācības grāmata”, autora izdevums, Rīga, 1933.

⁴ K. Torgāns “Saistību tiesības. Mācību grāmata”, Tiesu namu aģentūra, Rīga, 2014.

raštos sava veida "divpakāpju" noilgums, tādējādi saistības netiktu uzskatītas par noilgušām vismaz sešu gadu laikā, no kuriem pirmos trīs gadus tās tiktu norādītas gada pārskatā, bet otrs trīs – vairs ne. Attīstot šo pieeju tālāk, varam secināt, ka situācijās, kad parādnieks ir komersants, prasījuma tiesību noilgums, iespējams, nevarētu iestāties pat sešu gadu laikā. Tā var notikt, ja pieņemam, ka arī "otrajā" noilguma trīs gadu tecējuma periodā parāda saistības atbilstoši gada pārskatu sagatavošanas noteikumiem tomēr būtu jānorāda gada pārskatā, jo tās vēl nav uzskatāmas par dzēstām, ja reiz kreditors tās vēl var izmantot otrajā trīs gadu tecējuma periodā.

Šāda izpratne būtu pretrunā ar KL noteikto saīsināto trīs gadu noilguma termiņa mērķi, kas atbilst arī komercdarījumu vispārējo noteikumu mērķim – sekmet tiesisko noteiktību un ātrumu komercietiskajā apgrozībā –, kā arī komercietību principiem, īpaši privāttiesiskās apgrozības paātrināšanas principam. Šāda atziņa pausta Senāta 2017. gada 14. decembra spriedumā lietā SKC-265/2017.

Salīdzinājumam – pieminēšanas vērts ir arī Senāta 2017. gada 4. jūlija spriedums lietā SKC-248/2017. Tajā atzīts: pat ja saistību izpildes nodrošināšanai ir nostiprināta hipotēka, tas neizņem pašu saistībtiesisko prasījumu no noilguma iedarbības. Turklāt šajā spriedumā norādīts, ka viena līdzēja gribai nav nozīmes, ja tā netiek darīta zināma otram līdzējam. No minētā varam vilkt zināmas paralēles un secināt, ka publiski tiesisko pienākumu izpildes laikā izdarīti ieraksti finanšu pārskatos tomēr nebūtu uzskatāmi par viena līdzēja gribu, darbības aktu vai tml., kas tiek adresēti otram līdzējam. Līdzīgi kā kreditoram, kuram atgādinājums noilguma pārtraukšanai ir jānosūta pašam parādniekam, arī parādnieka atzīšanai ir jābūt adresētai pašam kreditoram.

Tā kā noilguma tecējuma laikā parādnieks, nepārkāpjot tiesību normu prasības gada pārskatu sagatavošanas jomā, parāda saistības gada pārskatos nevar norādīt, tad šajā periodā pareizi sagatavoti gada pārskati nav interpretējami kā parāda atzīšana, kas pārtrauc noilgumu. Citādi no komercdarījumiem izrietošiem prasījumiem noilgums būtu seši gadi, nevis trīs vai arī noilgums noteiktos gadījumos nevarētu iestāties vispār. Tāds diez vai ir bijis likumdevēja mērķis.

Savukārt, lai nepieļautu noilguma iestāšanos un izvairītos no liekiem strīdiem, komersantiem vienmēr ir jābūt modriem un laikus jāatgādina parādniekiem par saistību izpildīšanas pienākumu. Trīs gadi tam ir pietiekami ilgs laiks.

PRASĪJUMA CEDĒŠANA

No parāda iespējams atbrīvoties, izmantojot cesiju, skaidro ZAB "Ellex Kļaviņš" jurists Kristers Toms Losāns. Cesijas gadījumā kreditors prasījuma tiesības pret parādnieku atdod citai personai. Jānorāda, ka cedents (prasījuma devējs) atbild cesionāram (prasījuma saņēmējam) par cedētā prasījuma īstumu, bet par tā drošību viņš atbild tikai tad, ja zinājis par parādnieka maksātnespēju un to ļaunprātīgi noklusējis vai arī uzņēmies prasījuma risku.

Praksē parādu atgūšanas uzņēmumi kā pakalpojumu piedāvā arī "parādu pirkšanu". Tās ietvaros cenas piedāvājumu sniedz pēc tam, kad saņemta informācija par parādu un izvērtēts risks. Protams, šajā gadījumā uzņēmumam rodas zaudējumi, jo prasījumus parasti cedē zem to vērtības, taču parādu nodošana nodrošina, ka uzņēmuma bilanci neparādās debitori un tā resursus iespējams ieguldīt uzņēmuma darbībā.

Avots: iTiesības